

MASKARÁS MEZTELENSÉG

BESZÉLGETŐTÁRS: KÖNCZÖL CSABA

Hét éve ismerkedtünk meg. Mindig rengeteget beszélgettünk, de személyes ügyekről alig. Ha mégis, nekem ő ebben általában a mulattatandó, a meghökkentendő, a teljesítményét azon melegében értékelő, de inkább passzív közönség szerepét szánta. Önáltatás volna azonban azt mondani, hogy véleményem valaha is hatott rá. Társalgásaink inkább az ő gargantuásan áradó, minduntalan túlcsordulni kész önkibeszélhetnékjeiből, gáttalanul csapongó kitárulkozási vágyából fakadtak.

Lehet, ennek oka viszonylagos szegedi elszigeteltsége, bár választott pátriájában sokan kedvelik, családjá és munkahelye ide köti, sőt országos sikerei, szaporodó díjai kedvező visszahatásaként egyre inkább ő lett a Város Költője – ahogy előtte Juhász Gyulán kívül talán senki más. Ám személyes helyi kötődéseiben a finnyássáig válogatós, magánvilágába keveseknek enged bepillantást. Nekik is inkább csak ironikusan-önironikusan élcelődve.

Véresen komollyá három témája tudja tenni. Amikor a zenére, a műfordításaira és a saját verseire terelődik a szó (arról viszont gondoskodik, hogy ezek „véletlenül” mindig szóba kerüljenek). Kevés emberrel találkoztam, aki nála aggálytalanabban, gyermekibb leplezetlenséggel tud és mer hiú lenni. Aminek persze látszatra ellentmond, hogy soha nem láttam megsértődni, akkor sem, amikor valaki nem lelkesedett érte vagy valamelyik produkciójáért úgy, ahogy szerette volna.

A lakásán alig találkoztunk. Szívesebben fogadott mindenkit második (és bizonyos értelemben első) otthonában, a Kincskereső című ifjúsági irodalmi folyóirat (az országban e nemből az egyetlen) szerkesztőségében, amelynek közelmúltbeli nyugdíjazásáig mindenestül szerkesztője volt.

Idén negyvenhat éves, így nem kora miatt, nem is az „irodalomnak élés luxusából”, hanem kényszerűségből kérte nyugdíjazását: habzsoló életkedve, rajongó életszeretete ellenére, nagyjából egy éve súlyos betegség támadta meg. Méghozzá – ha lehet egyáltalán ilyesmit mondani – a lehető legrosszabbkor: kevéssel azután, hogy a Farkasok órája című verseskötetének, Hodaszevics-, Mandelstam-, Marina Cvetajeva-, Szosznora-,

Brodskij-fordításainak megjelenése után vitathatatlanul az egész mai magyar irodalom egyik legelismertebb lírikusává és (nem csupán formai értelemben vett) műfordító-virtuózává lett.

 Bejelentés nélkül tudtam csak otthonában megkeresni: országos hírnév ide vagy oda, az illetékeseknél eleddig nem sikerült elérnie, hogy beszereljék lakására a telefont.

 A pécsi Jelenkor Kiadó az idei könyvhétre jelentette meg az esztendő talán egyetlen verses sikerkönyvét, Baka Istvántól a Sztepan Pehotnij testamentumát.

 - Új köteted már a címében is megannyi kétértelműség. Testamentum, azaz végrendelet. Ráadásul bizonyos Sztyepan Pehotnijé, ami szó szerint: Baka István. Eddig is kedvelted a „szerepverseket”, a maskarás alanyi lírát és prózát: voltál már Yorick, Liszt Ferencnek egy Szekszárdon megrekedt zenészkollégája, Széchenyi Döblingben. Itt viszont a választott szerep, neved orosz tükörfordításaként, mintha egyszerre volna egy újabb jelmezválasztás, és annak visszavonása. Nem is szólva a testamentumról, aminek betegséged és műtétjeid tudói számára szintén elég ambivalens értelme van.

 - Az egyszerűbbel, a prózaibbal kezdem. Néhány hónapja kiderült, hogy a szokásosnál több napi kellemetlenséggel járó rákom van, emiatt jelenleg rendszeres kezelés alatt vagyok. Hiszek benne, hogy állapotom javulni fog. Azzal viszont nem áltatom magam, hogy minden tekintetben ugyanúgy folytatódik az életem, ahogy eddig. De szeretek, akarok élni, és mielőbb szeretnék ugyanolyan intenzitással írni, fordítani, ahogy eddig. Most sem tétlenkedem, már csak azért sem, mert tizenkétezer forintos nyugdíjból családot eltartani ma képtelenség. Ezért fordítok, amennyit az állapotom megenged. A versírás más dolog. Igazából sosem voltam magát közvetlenül föltáró, „alanyi” költő. Sokkal otthonosabb volt számomra, ha találtam valamilyen általam teremtet másik lírai alanyt, szerepet, mert ez lehetővé tette, hogy a legbensőbb ügyeimről szólva is beépítsek valamilyen epikus-ironikus distanciát. Mintha műfordításokban beszéltem volna legbensőbb önmagamról is: magamként, és mégsem kizárólag magamként voltam Széchenyi, Yorick, Háy János, vagy a Lisztel kortárs szekszárdi zenetanár. Amikor beteg lettem, az elkeseredéstől átmenetileg képtelenné váltam erre az öndistanciálásra. Idén emiatt írtam tíz-tizenkét olyan verset (különböző folyóiratokban most vannak megjelenés alatt), amelyekben

valóban közvetlenül engedtem szabadjára kétségbeesésemet. De ez nem tartott soká. Mint költőnek, rá kellett ébrednem, hogy huzamosabban ez nem folytatható, tartani akarom magam a saját mércémhez: az ilyen közvetlenség azzal a veszéllyel fenyeget, hogy érzelmösségbe, önsajnálathoz, magamutogatásba csap át. Erre pedig irodalmilag még akkor sincs mentség, ha életrajzilag az ember tényleg katasztrofálisan érzi magát. Ahogy én most: úgy érzem, mintha egy lepratelep kimenőse lennék. De erről ebben a néhány versben mindent elmondtam már. Ezért viszonylag gyorsan abba is hagytam. Ebben a helyzetben nekem nagyszerű kapaszkodó, hogy fordíthatok.

 - Ebben a mostani, nem túl „költészetcentrikus” világban új köteted a megszokottnál élénkebb olvasói visszhangra talált. A címadó név, ahogy már tudjuk, egyszerűen a te neved orosz fordítása. Az előbbieik fényében, ez az önleplező álarcosdi vagy álarcos önleplezősdi mennyiben esik egybe közvetlenül a te életrajzi éneddel, és mennyiben a korábbi „jelmezeidhez” hasonló új szerep? Egyáltalán, honnan az ötlet, hogy magyar költőként olyan „hamisított” fordításkötetet írsz, ahol az avatatlanabbak megtévesztésére a magyar cím alatt mindenütt ott áll a nem létező orosz eredetük címe is?

 - Orosz szakon végeztem az egyetemet, nem csupán a diploma kedvéért, hanem mert már negyedszázada beleszerettem az orosz irodalomba. Ráadásul életemből egy évet, a legmeghatározóbbak egyikét Leningrádban töltöttem, jobbára olyan fiatal orosz értelmiségiek körében, akik az egykori Szovjetunióban nem voltak igazán „tipikusak”. Ha politikai értelemben nem voltak is „belső disszidensek”, kultúrájukban, szellemiségükben igen. Többszörösen kilógtak a sorból: kézről kézre adták az akkor még csak samizdatban, gépelt formában terjedő Ahmatovákat, Mandelstamokat, Brodskijakat, Solzszenycineket, kazettákön Okudzsava vagy Viszockij dalait és szövegeit. A saját átlagközegünkön belül első fokon idegenné tette őket orosz voltuk ellenére, hogy olyan kulturális hagyományt testesítettek meg és közvetítettek felém, ami tökéletesen különbözött attól, amit nálunk „szovjeteroszként” ismerni illett vagy kellett. De idegen volt ez a közeg az akkori Leningrádban – hogy úgy mondjam – genetikailag is: bármilyen paradox, ennek a „nem hivatalos”, sőt tilalmas kulturális-irodalmi hagyománynak a fő ébredartói és ápolói jelentős részben orosz zsidók voltak. És végül, mint típus, teljesen idegenek voltak ezek az értelmiségiek a hazai szabványtól. Alighanem egyedülálló, ami az orosz intelligenciánál ma is magától értetődik: nálunk vajmi ritkán találkozni

olyan „reálértelmiségiekkel”, akik a zsebükben – mondjuk – Babitscsal vagy Weöressel indulnának reggelente munkába. Akiket én Leningrádban megismertem, java részben leendő természettudósok, főleg fizikusok voltak – de magától értetődött számukra, hogy a kezük ügyében mindig legyen egy-egy Blok-vagy Ahmatova-válogatás. Ilyen előzmények után jutottam el először egyáltalán az igazi orosz irodalomhoz, pontosabban, annak egy akkoriban eléggé félreszorított vonulatához. Aztán később már kézenfekvő volt, hogy fordítani is kezdjem képviselőit. Az elmúlt tíz évben ennek következtében meglehetősen sok századfordulós, „nyugatos”, „ezüstkorszak” és modern nagy orosz fordítottam és fordítok magyarra, Annyenszkijtől Hodaszevicsig, Marina Cvetajevától Arszenyij Tarkovszkijig, a már szintén elhunyt nagy filmrendező költőként klasszikus apjáig, de időnként még a legnagyobb klasszikusok – Puskin, Bunyin, Blok – újrafordítására is adódott módom. Először a kilencvenes évek elején „fedeztem föl”, hogy van egy mind markánsabb vonásokat öltő, hangsúlyozottan pétervári vagy (Mandelstam szavával) „petropoliszi” orosz lírai énem is. Ekkor született meg bennem az eleinte csak játékos ötlet, hogy Sztjepan Pehotnij néven elindítom egy sosem volt orosz költő magyarországi „karrierjét”. Eleinte még az az irodalomtörténészeket ugratható huncutság is fölmerült bennem, hogy valóban mint műfordításokat adom közre a „Pehotnij”-verseket – erre a folyóiratok közül csak a *Hitel* volt maradéktalanul vevő, a 2000 teljesen elzárkózott (persze annyira senkit nem akartam lóvá tenni, hogy ne én avassak be mindenkit „Sztjepan Pehotnij” kilétének titkába). A kiinduló ötlet később mintegy önálló életre kelt, fejlődni kezdett: „Pehotnij” bennem egyre határozottabb alakot öltött, olyan tulajdonságai is kiderültek, amelyek nekem voltak igazán a sajátjaim. Egyszer jeszenyinesen édesbús hangok törtek belőle elő, másszor a régi, a forradalommal megsemmisült Pétervár iránti városképi és kulturális nosztalgiák, a város örökké borongós, szürke tónusai, a behavazott épületek fölött kerengő varjúcsapatokkal... Szóval, Sztjepan Pehotnij valóban elkezdte önálló belső életét élni – és ennek a rövid életnek a foglalata ez a kis verseskötet.

 - A magyar irodalom történetében tudtommal te vagy az első, aki éppen egy orosz költő-entellektüelt keltett életre. Nem volt ez eleve hálátlan feladat a mostani oroszellenes közhangulatban?

 - Egyáltalán nem. Sőt ilyen kedvező visszhangot, még hozzá nemcsak hazait, hanem nyugatit is, eddig egyetlen kötetemmel sem sikerült kiváltanom. Ebből én arra is merek következtetni, hogy az

oroszellenesség, a russzofóbia egyáltalán nem olyan általános, mint azt egyesek a hatalom birtokában az elmúlt pár évben sugallták. Némileg komikus, de mostanában a kulturális érdeklődés az orosz dolgok iránt lassacskán mintha nyugat felől (ahol mindig megvolt) kezdene beszivárogni hozzánk. Az emberek láthatólag normálisabbak, mint egyes időnkénti vezetőik: nem zagyválnak bele politikát olyasmibe, aminek lényege szerint ahhoz semmi köze.

 - Hogyan folytatódik ezek után „Sztyepan Pehotnij” sorsa?

 - A válasz már e versesfüzet címében benne van:
sehoggy. Sztyepan Pehotnij megírta „testamentumát”, lelki végrendeletét. Vagyis
számot vetett azzal, hogy részére nincsen folytatás. Ő ezzel számomra, teremője
számára meghalt. Hogy én, mint kreátor, hogyan folytatom, nem tudom.
Mindenesetre most egy műfordításköteten dolgozom, és amint túljutok a néhány
még előttem álló kezelésemre, szeretnék ismét verseket, prózákat, sőt rendszeresen
publicisztikákat is írni. És bízom benne, hogy én leszek az, aki egy majdani
gyűjteményes Baka-kötetbe, annak egyik ciklusaként, beveszi majd a *Sztyepan*
Pehotnij testamentumát is.

(Népszabadság, 1994. augusztus 6.)

(A *Baka István művei. Publicisztikák, beszélgetések* című kötetből)

[← Előző oldal](#) [Következő oldal →](#)